

แผนบริหารการสอนประจำบทที่ 6

หัวข้อเนื้อหาประจำบท

บทที่ 6 รูปแบบ โครงสร้างและวัสดุของอุโบสถพื้นถิ่น

8 คาบ

องค์ประกอบของอุโบสถพื้นถิ่น

รูปแบบของอุโบสถพื้นถิ่น

โครงสร้างและวัสดุของอุโบสถพื้นถิ่น

สรุป

แบบฝึกหัด

เอกสารอ้างอิง

วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม

1. เพื่อให้ให้นักศึกษาอธิบายรูปแบบ โครงสร้างและวัสดุก่อสร้างเรือนพื้นถิ่นได้ถูกต้อง
2. เพื่อให้ให้นักศึกษาอธิบายรูปแบบ โครงสร้างและวัสดุก่อสร้างอุโบสถพื้นถิ่นได้ถูกต้อง
3. เพื่อให้ให้นักศึกษาเข้าเรียนตรงต่อเวลา

วิธีสอนและกิจกรรม

1. ในช่วงไม่เกิน 15 นาทีแรกของการเรียนการสอน ผู้สอนจะชวนชื่อนักศึกษาที่เข้าเรียนตรงต่อเวลา และทำการบันทึกไว้ในสมุดบันทึกเพื่อวัดและประเมินผลเป็นคะแนนจิตพิสัยต่อไป

2. ผู้สอนบรรยายประกอบสื่อการสอนด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์ Power Point งานสำรวจสถาปัตยกรรมท้องถิ่น

3. ตอบถามในชั้นเรียน

4. นักศึกษาฝึกการระบุชื่อโครงสร้างและวัสดุก่อสร้างของอุโบสถพื้นถิ่นในใบงานที่ 7

5. ผู้สอนตรวจงานและบันทึกเป็นคะแนนเก็บระหว่างภาคเรียน

สื่อการเรียนการสอน

1. เอกสารคำสอนรายวิชา งานสำรวจสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และตำรา 9 วัด 9 อุโบสถ
พื้นถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์
2. สื่อการสอน Power Point
3. เอกสาร ตำรา วารสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

การวัดผลและประเมินผล

การวัดผล

1. สังเกตพฤติกรรมการเข้าชั้นเรียนตรงต่อเวลา
2. การส่งงานใบงานที่ 7 ตามกำหนด
3. ความถูกต้องตามหลักเกณฑ์การเขียนตามใบงานที่ 7

การประเมินผล

การประเมินผลเป็นคะแนนดิบเพื่อนำมารวมเป็นคะแนนระหว่างภาค ดังนี้

1. การเข้าชั้นเรียนตรงต่อเวลา

ในการเข้าเรียนตรงต่อเวลา จาก 15 ครั้ง หากเข้าตรงต่อเวลา 10 ครั้ง ได้ 10 คะแนน

2. ผลงานตามใบงานที่ 7

5 คะแนน

(สัดส่วนคะแนนที่ให้เทียบจากคะแนนเต็ม 100 คะแนน)

บทที่ 6

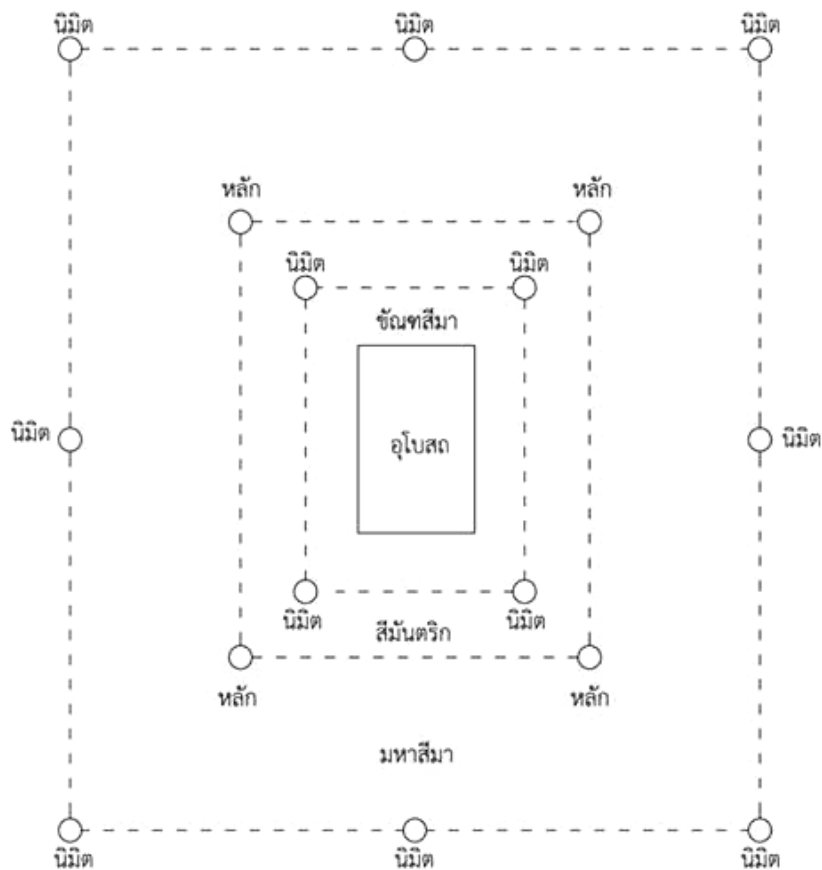
รูปแบบ โครงสร้างและวัสดุของอุโบสถพื้นถิ่น

ในภาคอีสานยุคสร้างบ้านแปงเมือง มีการอพยพย้ายถิ่นฐาน และตั้งรกราก สร้างบ้านเรือนจากหลายครัวเรือนเป็นชุมชนขึ้น มีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ใด ทั้งไทยเขมร ไทยลาว ไทยโคราช หรือไทยกวยต่างนับถือพุทธศาสนาร่วมกับความเชื่อเรื่องผี และพราหมณ์ผสมผสานหลอมรวมอย่างกลมกลืน ซึ่งตามความเชื่อทางพุทธศาสนาที่ยึดถือกันมาตั้งแต่อดีตนั้นถือว่าวัดเป็นศูนย์รวมของพระรัตนตรัย ประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ อุโบสถเป็นสถานที่กำเนิดสงฆ์เพื่อศึกษาพระธรรมสืบทอดพุทธศาสนา ภายในอุโบสถมีองค์พระประธานเป็นเสมือนพระพุทธเจ้า จึงถือว่าการสร้างอุโบสถเป็นบุญสูงสุด ด้วยความเชื่อดังกล่าวทำให้แต่ละชุมชนได้ร่วมพลังศรัทธา กำลังกาย กำลังใจและทุนทรัพย์ เพื่อสร้างอุโบสถให้ภิกษุสงฆ์ใช้ประกอบสังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ ในบทนี้นำเสนอเนื้อหาองค์ประกอบรูปแบบโครงสร้างและวัสดุก่อสร้างของอุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

องค์ประกอบของอุโบสถพื้นถิ่น

ในภาคอีสานเขตวัดจะมีอุโบสถซึ่งเป็นอาคารทางศาสนาที่มีเอกลักษณ์ของศิลปะท้องถิ่นอีสานที่เรียบง่ายแต่เต็มเปี่ยมไปด้วยพลังแห่งการสร้างสรรค์อันมีพื้นฐานอันเหนียวแน่นเกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตามความเชื่อที่มีกันมาอย่างยาวนานว่าการร่วมทำบุญสร้างอุโบสถนั้น ผู้ทำทานจะได้านิสงส์สูงมาก เห็นได้จากงานพิธีฝังลูกนิมิต หรือผูกพัทธสีมา ตลอดจนยกช่อฟ้า เชื่อกันว่าานิสงส์จากการทำบุญจะช่วยเสริมให้ผู้ทำประสบความสำเร็จในชีวิต มีฐานะความเป็นอยู่ดีและมั่นคง และทำให้เป็นที่เคารพนับถือแก่บุคคลทั่วไป ทำให้การสร้างอุโบสถจึงเป็นการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมโดยช่างพื้นถิ่นร่วมกับคนในชุมชนด้วยการทุ่มเทแรงกาย แรงใจ และสติปัญญาอย่างบรรจงตั้งใจให้สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมในชุมชนในช่วงเวลานั้น เพื่อใช้ประกอบพิธีสังฆกรรมของพระสงฆ์ ในพระพุทธศาสนามีกิจกรรมที่ต้องประชุมพร้อมเพรียงกันหลายอย่างตามพระวินัย เช่น สวดปาติโมกข์ การรับภิกษุ การให้อุปสมบท และกำหนดไว้ว่าต้องกระทำภายในเขตที่กำหนดรู้กัน ซึ่งเรียกว่า “สีมา” เขตดังกล่าวเป็นที่ชุมนุมของสงฆ์ โดยเฉพาะเป็นเอกเทศพ้นจากอำนาจปกครองของบ้านเมือง ดังนั้น เขตดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับพระราชทานจากพระเจ้าแผ่นดินก่อน เรียกเขตที่ได้รับพระราชทานแล้วว่า “วิสุงคามสีมา” อันเป็นเขตเพื่อสร้างอุโบสถไว้สำหรับทำสังฆกรรมของสงฆ์โดยประกาศเป็นพระบรมราชโองการ โดยมีเครื่องหมายบอกเขต เรียกว่า “นิมิต” สำหรับประเทศไทยนิยมใช้ก้อนหินเรียกว่า “ลูกนิมิต”

ฝังไว้ในดิน และมีสิ่งบอกเขตวิสุคามสีมาเหนือพื้นดิน เช่น แท่งหิน ไบสีมาหรือไบเสมา สำหรับวัดที่มีกำแพงรอบเขตวิสุคามสีมา นิยมทำไบเสมาเป็นระยะโดยอาจทำแนวกำแพงหรือทำหลักหรือซุ้ม เมื่อสงฆ์มากขึ้นทำให้สีมาของวัดต่าง ๆ ซ้อนทับกัน หรือคาบเกี่ยวกัน ซึ่งถือว่าผิด พระพุทธองค์จึงอนุญาตให้แก้ปัญหานี้โดยให้เว้นที่ว่าง เพื่อป้องกันปัญหานี้ทุกสีมาจึงต้องกำหนดแนวขานถัดออกไปจากแนวสีมา เรียกว่า “สีมันตริก” เป็นเสมือนแนวกันไม่ให้สีมาคาบเกี่ยวหรือทับซ้อนกัน (พระบาลีวินัยปิฎก มหาวรรค, อ่างถึงใน รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. 2559 : 44) ดังภาพที่ 6.1

ภาพที่ 6.1 เขตชั้นสีมา

ที่มา : รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง (2559 : 44)

ภายในเขตวิสุคามสีมานิยมสร้างอุโบสถอย่างสวยงามกว่าอาคารภายในวัดเพราะถือว่าเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ซึ่งมักเรียกว่า “พระประธาน” เป็นเสมือนพระพุทธเจ้าประทับเป็น

ประธานในการทำสังฆกรรม อุโบสถจึงถือว่าเป็นศาสนสถานสำคัญ เป็นจุดกำเนิดของการเป็นพระภิกษุสงฆ์ และเป็นสถานที่สำคัญซึ่งชาวบ้านธรรมดาซึ่งไม่ใช่พระภิกษุไม่ควรเข้าใช้สถานที่ภายในของอุโบสถได้ จะมีก็แต่พระภิกษุสงฆ์เท่านั้นที่จะเข้าไปทำวัตรหรือสวดมนต์ภายในอุโบสถ เพราะถือว่าเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ หากชาวบ้านจะเข้าไปได้ก็เพียงเพื่อกราบไหว้พระพุทธรูปเท่านั้นแล้วก็กลับออกมา แต่ไม่ควรเข้าไปทำการสวดมนต์ หากจะสวดก็ควรเข้าไปในวิหารหรือโรงธรรม

นักวิชาการหลายคนได้เสนอแนวคิดว่า สิมเป็นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน แสดงถึงการเป็นพื้นที่สำคัญของวัดในฐานะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เสมือนที่ประทับของพระพุทธเจ้าเป็นสถานที่พระวินัยในพุทธบัญญัติกำหนดขึ้นเพื่อให้สงฆ์ใช้ประกอบสังฆกรรมตามกิจของสงฆ์ ซึ่งชาวอีสานให้ความสำคัญต่อการสร้างสรรค์รูปแบบ คติ แนวคิด และวิธีการก่อสร้าง ตลอดจนการแก้ปัญหาที่สืบทอดกันมาตามประเพณีจนมีความงามที่สมบูรณ์ กล่าวได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่สวยงามที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ได้อย่างชัดเจน (สมใจ นิมเล็ก. 2549 : 17-33)

“สิม” เป็นอุโบสถขนาดเล็กแต่มีเอกลักษณ์ของศิลปะท้องถิ่นอีสานที่เรียบง่าย ในช่วงสร้างบ้านแปงเมืองของชนชาวอีสานที่มีความหลากหลาย เมื่อตั้งชุมชนใดเป็นปึกแผ่นก็มีการกำหนดตำแหน่งของวัดและสร้างสิมเพื่อเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปที่เรียกว่า พระประธาน เสมือนพระพุทธเจ้าประทับเป็นพระประธานในการทำสังฆกรรมของพระสงฆ์ หน้าที่ใช้สอยของสิมจึงเป็นอาคารที่พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามีกิจกรรมที่ต้องประชุมพร้อมเพรียงกันหลายอย่างตามพระวินัย เช่น การรับภิกษุ การให้อุปสมบท แต่เดิมสิมมีรูปแบบที่ได้รับอิทธิพลจากศิลปะสถาปัตยกรรมในวัฒนธรรมไทย-ลาว หรือศิลปะล้านช้างในช่วงแรกที่ชุมชนอีสานมีการปกครองแบบประเทศราชในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น ต่อมาคลี่คลายรูปแบบให้สัมพันธ์กับสภาพภูมิอากาศเกิดเป็นรูปแบบสิมโปร่ง และในสมัยรัชกาลที่ 5 จึงได้รับอิทธิพลรูปแบบสถาปัตยกรรมจากเมืองหลวง ทำให้คุณค่าทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานที่บริสุทธิ์เริ่มจางหาย (วิโรฒ ศรีสุโร. 2547 : 9) กล่าวได้ว่า เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจแบบเบ็ดเสร็จจากรัฐที่ครอบคลุมคณะสงฆ์ในภูมิภาคได้สำเร็จเป็นหนึ่งเดียวภายใต้เงื้อมเงาทางศาสนาตามแนวคิดและนโยบายในการรวมศูนย์ด้วยการปฏิรูปทางศาสนาที่ตกทอดมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน (สมคิด จิระทัศนกุล และคณะ. 2550 : 408) จนกลายเป็นวิกฤตการณ์การทำลายสิมอีสาน

รูปแบบของอุโบสถพื้นถิ่น

พุทธบัญญัติเกี่ยวกับสถานที่ที่พระสงฆ์ จะพึงกระทำสังฆกรรมนั้นจะต้องกำหนดด้วยเขตที่เรียกกันว่า “สีมา” แปลว่า “เขต” หรือ “แดน” ซึ่งมี 2 เขตที่พระสงฆ์กำหนดเอาเอง หนึ่ง

เรียกว่า “พัทธสีมา” แปลว่า แดนที่ผูก สอง คือ “อพัทธสีมา” แปลว่า แดนที่ไม่ผูก พระพุทธองค์ มีพระพุทธานุญาตให้สงฆ์ภายใน “สีมา” เดียวกันร่วมกันชุมนุมทำสังฆกรรม ภายในสีมาต้องมีโรงอุโบสถเดียว สงฆ์ต้องทำสังฆกรรมในอุโบสถ แบ่งเป็น 2 ประเภทตามวิธีกำหนด ได้แก่

1. อพัทธสีมา เป็นแดนที่สงฆ์ไม่ได้กำหนดไว้ตายตัว กำหนดเอาตามทางบ้านเมือง กำหนดไว้สงฆ์มีอำนาจเพียงถือเอาเป็นเขตประชุมสงฆ์ เพื่อทำสังฆกรรมเท่านั้น ไม่มีสิทธิ์ที่จะยึดถือเป็นเจ้าของ แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 ความสีมา หรือนิคมสีมา เขตหมู่บ้านหรือตำบลหนึ่ง ซึ่งบ้านเมืองกำหนดด้วยท้องที่ทรงอนุญาตให้กำหนดเอาเขตบ้าน เขตนิคมที่ตนเข้าอาศัยอยู่ ซึ่งฝ่ายอาณาจักรจัดไว้เป็นเขตสามัคคีมีสังฆวาสนเหมือนกัน มีอุโบสถเดียวกัน

1.2 สัตตัพภันตรสีมา หมายถึง เขตที่สงฆ์กำหนดขึ้นในป่า ซึ่งหาคนตั้งบ้านเรือนอาศัยไม่ได้ โดยวัดจากที่สุดแนวแห่งสงฆ์ออกไปด้านละ 7 อัพภันตร โดยรอบ ซึ่ง 1 อัพภันตร เท่ากับ 7 วา ดังนั้น 7 อัพภันตร จึงเท่ากับ 45 วา สัตตัพภันตรสีมานี้เป็นแดนกำหนดเขตแห่งสามัคคีในป่า

1.3 อุทกุกเขปสีมา หมายถึง เขตที่กำหนดลงในน่านน้ำ ได้แก่ แม่น้ำ ทะเล แหล่งน้ำตามธรรมชาติ โดยให้ถือระยะชั้วักน้ำสาตของบุรุษผู้มีกำลังปานกลาง คือ ประมาณ 3 วา น้ำตกลงตรงตำแหน่งใดถือว่าตรงนั้นเป็นแนวเขต โดยให้ทำสังฆกรรมบนเรือ บนแพ หรือบนร้านที่ปลุกขึ้นกลางน้ำ อุทกุกเขปสีมา ในภาคอีสานมีน้อยมาก ในระยะแรกนี้มักใช้เรือหรือแพผูกมัดเข้าหากันแล้วบุพื้นกระดานทำเป็นเรือนโรงแบบง่าย ๆ มิได้คำนึงถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเพื่อความสวยงามแต่ประการใด ในปัจจุบันยังพบอุทกุกเขปสีมา ในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ วัดชัยศิริ บ้านโนนตะคร้อ อำเภอพุทไธสง ดังภาพที่ 6.2 วัดบุปผาราม บ้านจอก อำเภอนาโพธิ์ ดังภาพที่ 6.3 และวัดหนองไผ่ บ้านสาวเอ้ อำเภอคูเมือง ดังภาพที่ 6.4

ภาพที่ 6.2 อุทกุกเขปสีมา วัดชัยศิริ หมู่ 11 (บ้านโนนตะคร้อ) ตำบลพุทไธสง อำเภอฟุทไธสง
จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 6.3 อุทกุกเขปสีมา วัดบุปผาราม หมู่ 3 (บ้านจอก) ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์
จังหวัดบุรีรัมย์

ภาพที่ 6.4 อุตุกุกเขปสีมา วัดหนองไผ่ หมู่ 1 (บ้านสาวเอ้) ตำบลหินเหล็กไฟ อำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์

2. พัทธสีมา เป็นสีมาที่สงฆ์ต้องทำพิธีกำหนดเขต โดยแนวเขตนั้น ๆ ให้ความหมายด้วยวัตถุ เป็นเครื่องหมายความกว้างยาวของบริเวณเรียกว่า “นิมิต” เป็นสัญลักษณ์ มีพระพุทธานุญาตให้ใช้ได้ 8 ชนิด ได้แก่ ภูเขา ศิลา ป่าไม้ ต้นไม้ จอมปลวก หนทาง แม่น้ำ และน้ำ ซึ่งพัทธสีมา ตามที่ปรากฏในวินัยมุขทั้งหมด มีอยู่ 4 ประเภท คือ

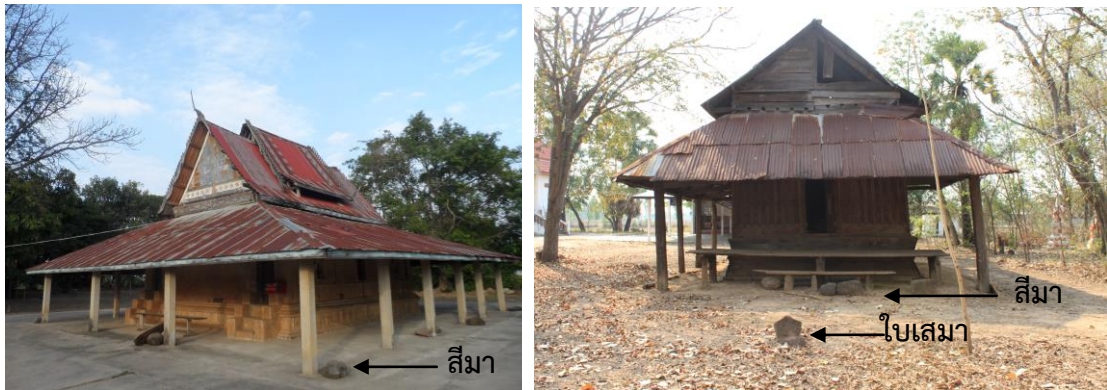
- 2.1 ชัณฑสีมา เป็นสีมาผูกเฉพาะโรงอุโบสถ
- 2.2 มหาสีมา เป็นสีมาที่ผูกรอบบริเวณ
- 2.3 สีมาสองชั้น เป็นสีมาที่มีชัณฑสีมาอยู่ในมหาสีมา
- 2.4 นทีปารสีมา เป็นสีมาที่สมมติคร่อมฝั่งน้ำ

สีมาในยุคพุทธกาลหรือหลังพุทธกาลเล็กน้อยนิยมกำหนดล้อมรอบเมืองหรือล้อมรอบวัด นานวันเข้าเมื่อพระสงฆ์จำนวนมากทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประชุมสงฆ์โดยพร้อมเพรียง อรรถกถาพระวินัยปิฎกจึงมีคำแนะนำว่าหากเป็นวัดใหญ่อาจกำหนดสีมาขนาดเล็กไว้ภายในก็ได้ แต่ต้องกำหนดสีมันตริกักันกลางด้วย เพราะหากไม่มีแนวกั้นกลางนี้ จะทำให้สีมาเกยซ้อนกันได้ สีมาขนาดเล็กเรียกว่า “ชัณฑสีมา” สีมาขนาดใหญ่เรียกว่า “มหาสีมา” แต่ละเขตมีอุโบสถของตนเอง ส่วนวิสุคามสีมา คือคามสีมาที่พระเจ้าแผ่นดินทรงยกที่ดินที่จะสร้างอุโบสถให้ สีมาจะเป็นชนิดใดก็ตามหากยังมีได้ผูกก็ยังไม่มั่นคงถาวรเพราะผู้ให้อาจจะเพิกถอนเมื่อใดก็ได้ ท่านว่าถ้าได้ผูกแล้วรากสีมาจะหยั่งลงไปถึงน้ำหนุ่นแผ่นดิน ดังนั้น เมื่อมีการ

สร้างอุโบสถแล้วจึงนิยมนผูกสีมาทุกคราวไป (วิโรฒ ศรีสู่โร. 2536 : 69,71)

ในจังหวัดบุรีรัมย์มีการใช้ศิลาเป็นนิมิตเพื่อกำหนดเขตสีมาของอุโบสถพื้นถิ่น ซึ่งสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนโดยรอบอุโบสถ เช่น อุโบสถวัดเขื่อนคงคา อำเภอลำปลายมาศ อุโบสถวัดสระแก อำเภอพุทไธสง ดังภาพที่ 6.5 เป็นต้น

ภาพที่ 6.5 เขตสีมารอบอุโบสถวัดเขื่อนคงคา อำเภอลำปลายมาศ และอุโบสถวัดสระแก อำเภอพุทไธสง

ทั้งนี้ พระพุทธองค์ศาสดาได้ในการกำหนดขนาดของสีมาไว้ในพระไตรปิฎก มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับขนาดพื้นที่เล็กที่สุด คือให้สามารถจุภิกษุได้ 21 รูป และขนาดใหญ่ที่สุดที่ยอมให้ คือไม่เกิน 3 โยชน์ (ระยะทาง 48 กิโลเมตร) (สมบัติ ประจัญสถานต์. 2560 : 111) สาเหตุที่ห้ามมิให้สีมาเล็กเกินไปจนไม่สามารถบรรจุภิกษุได้ 21 รูป เพราะการกระทำสังฆกรรมที่ต้องการสงฆ์จำนวนมากกว่า 20 รูป คืออัปทาน ซึ่งเป็นการสวดการระงับอาบัติ สังฆาติเลสของภิกษุ ต้องการสงฆ์จำนวน 21 รูป จึงกล่าวได้ว่าเดิมนั้น อุโบสถถูกกำหนดด้วยสีมา ปัจจุบันการทำเครื่องหมายเขตที่ เรียกว่า “นิมิต” ได้มีการฝังลูกทรงกลมอยู่ใต้ดินเรียกว่า “ฝังลูกนิมิต” มีตั้งแต่ 5 ลูกถึง 8 ลูก ฝังห่างจากตัวอุโบสถประมาณ 1 วา ยังมีลูกนิมิตที่แยกจากลูกอื่นอีก 1 ลูกโดยฝังไว้ตรงกลางของอุโบสถโดยขุดหลุมรูปสี่เหลี่ยมขนาดกว้าง 1 เมตร ยาว 1 เมตร ลึก 1 เมตร มีผู้ศรัทธานำเครื่องค้ำของคูดน ทั้งแก้วแหวนเงินทอง เพชรนิลจินดาใส่ไว้ในหลุมนั้น เมื่อผูกอุโบสถแล้วสร้างใบสีมา ซึ่งส่วนใหญ่ทำเป็นแผ่นหินรูปปลายแหลมคล้ายปีกกาแกะสลักลวดลายสวยงามไวประดับตามกำแพงรอบอุโบสถ หรือตามผนังของอุโบสถโดยรอบ ส่วนการสร้างอุโบสถให้มีลักษณะเป็นโรงหรืออาคารขึ้นมานั้น อาจเป็นเพราะภูมิประเทศและภูมิอากาศอันเป็นที่ตั้งของวัดทำให้การประชุมสงฆ์เพื่อทำสังฆกรรมเกิดขัดข้อง จึงมีการสร้างอุโบสถให้เป็นโรงหรืออาคารให้มีหลังคา มีผนังขึ้นมา จึงมีพื้นที่สามารถใช้ทำสังฆกรรมให้สำเร็จลงได้ด้วยดีและ

พุทธศาสนิกชนเห็นว่าอุโบสถเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีพระประธานเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์ ทำให้อุโบสถเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นหลักสำคัญของวัดและจัดสร้างให้สวยงามตามกำลังศรัทธาเท่าที่จะกระทำได้

หากพิจารณาด้านการออกแบบสถาปัตยกรรม อุโบสถพื้นถิ่นเหล่านี้แฝงภูมิปัญญาด้านการออกแบบเพื่อให้เกิดสภาวะน่าสบาย ทั้งการวางผัง รูปทรงของหลังคา รูปทรงของอาคาร และการออกแบบช่องเปิด เช่น วัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก ที่มีการวางผังให้ด้านแคบของอาคารตั้งรับทิศตะวันออก-ตะวันตก ผังพื้นเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ภายในอาคารเป็นโถงโล่ง มีรูปทรงอาคารสูง หลังคาทรงสูง มีการออกแบบช่องเปิดแบบด้านตรงข้ามทำให้เกิดการระบายอากาศที่ดี (สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แฝงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์. 2559 ก : 43) หลักการนี้ยังพบว่ามีลักษณะเช่นเดียวกับอุโบสถวัดขุนก้อง (Sombat Prajonsant, Visar Feangwiang, Pipat Prajonsan. 2015 : 41-45) และอุโบสถวัดชัยมงคลซึ่งทำให้เกิดสภาวะน่าสบาย ดังตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1 อุณหภูมิของอากาศ ความชื้นสัมพัทธ์ ความเร็วลมภายในอาคาร เปรียบเทียบกับขอบเขตสภาวะน่าสบาย

ภายในอาคาร	อุโบสถวัดขุนก้อง			อุโบสถวัดชัยมงคล			อุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า		
	อุณหภูมิ (°c)	ความชื้นสัมพัทธ์ (%)	ความเร็วลม (m./s)	อุณหภูมิ (°c)	ความชื้นสัมพัทธ์ (%)	ความเร็วลม (m./s)	อุณหภูมิ (°c)	ความชื้นสัมพัทธ์ (%)	ความเร็วลม (m./s)
ฤดูหนาว:เฉลี่ย	27.60	65.35	0.20	27.49	67.53	0.46	26.88	67.60	0.41
ฤดูร้อน : เฉลี่ย	30.68	75.49	0.21	30.35	71.50	0.19	30.85	71.79	0.41
ฤดูฝน : เฉลี่ย	29.89	74.69	0.18	28.51	86.21	0.19	28.71	87.58	0.29
เฉลี่ยทั้งปี	29.33	71.48	0.20	28.82	73.69	0.29	28.82	74.17	0.38
สภาวะน่าสบายของVictor Olgyay	22-27	20-75	0 –1 กม./ชม.	22-27	20-75	0 –1 กม./ชม.	22-27	20-75	0 –1 กม./ชม.
ผลเปรียบเทียบ	อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขตสภาวะน่าสบาย			อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขตสภาวะน่าสบาย			อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขตสภาวะน่าสบาย		
สภาวะน่าสบายของ กิจชัย	25.60 – 31.5	62.20- 90.00	0.10 - 1.00	25.60 – 31.5	62.20- 90.00	0.10 - 1.00	25.60 – 31.5	62.20- 90.00	0.10 - 1.00
ผลเปรียบเทียบ	อยู่ในขอบเขตสภาวะน่าสบาย			อยู่ในขอบเขตสภาวะน่าสบาย			อยู่ในขอบเขตสภาวะน่าสบาย		

ที่มา : สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แฝงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์. (2559 ข : 6)

นอกจากนี้ผลการศึกษายังมีทิศทางเดียวกันกับอุโบสถวัดมณีจันทร์ อุโบสถวัดบรมคงคา อำเภอกุสุมาลย์ และอุโบสถวัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์ กล่าวคือ มีอุณหภูมิต่ำสุด-สูงสุดเฉลี่ยอยู่ระหว่าง $18.50^{\circ}\text{C} - 40.00^{\circ}\text{C}$ ความชื้นสัมพัทธ์ต่ำสุด-สูงสุดเฉลี่ยระหว่างร้อยละ $27.00 - 99.00$ ความเร็วลมต่ำสุด-สูงสุดเฉลี่ย $0.01 - 1.96$ เมตรต่อวินาที แม้ว่าจะมีอุณหภูมิสูงกว่าแผนภูมิสภาวะสบายของ Victor Olgyay แต่ยังคงอยู่ในขอบเขตสภาวะสบายของ กิจชัย จิตขจรวานิช ที่ระบุว่าขอบเขตสบายที่เหมาะสมกับคนในท้องถิ่นของไทยโดยมีช่วงของอุณหภูมิในขอบเขตสบายที่มีค่าอุณหภูมิที่ $25.6-31.5^{\circ}\text{C}$ ความชื้นสัมพัทธ์ที่ $62.2-90.0\%$ โดยค่าอุณหภูมิสบายที่สุดประมาณ $27.9-28.8^{\circ}\text{C}$ โดยเฉพาะการอยู่อาศัยในอาคารแบบมีลมพัดผ่านที่ความเร็ว $0.1 - 1.0$ เมตรต่อวินาที และตารางที่ 6.2

ตารางที่ 6.2 อุณหภูมิของอากาศ ความชื้นสัมพัทธ์ ความเร็วลมภายในอาคาร เปรียบเทียบกับขอบเขตสภาวะน่าสบาย

ภายในอาคาร	อุโบสถวัดบรมคงคา			อุโบสถวัดมณีจันทร์			อุโบสถวัดท่าเรือ		
	อุณหภูมิ ($^{\circ}\text{C}$)	ความชื้นสัมพัทธ์ (%)	ความเร็วลม (m./s)	อุณหภูมิ ($^{\circ}\text{C}$)	ความชื้นสัมพัทธ์ (%)	ความเร็วลม (m./s)	อุณหภูมิ ($^{\circ}\text{C}$)	ความชื้นสัมพัทธ์ (%)	ความเร็วลม (m./s)
ฤดูหนาว									
เฉลี่ย	23.34	59.44	0.23	25.63	57.99	0.22	25.38	59.71	0.31
ฤดูร้อน									
เฉลี่ย	30.07	58.04	0.36	31.67	59.65	0.19	31.95	60.00	0.53
ฤดูฝน									
เฉลี่ย	28.90	63.04	0.46	31.04	65.52	0.28	30.29	72.63	0.36
เฉลี่ยทั้งปี	27.25	59.82	0.33	29.25	60.49	0.22	29.07	63.05	0.41
เกณฑ์สภาวะสบายของ Victor Olgyay	22-27	20-75	0 – 1 กม./ชม.	22-27	20-75	0 – 1 กม./ชม.	22-27	20-75	0 – 1 กม./ชม.
ผลเปรียบเทียบ	อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขตสภาวะสบาย			อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขตสภาวะสบาย			อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขตสภาวะสบาย		

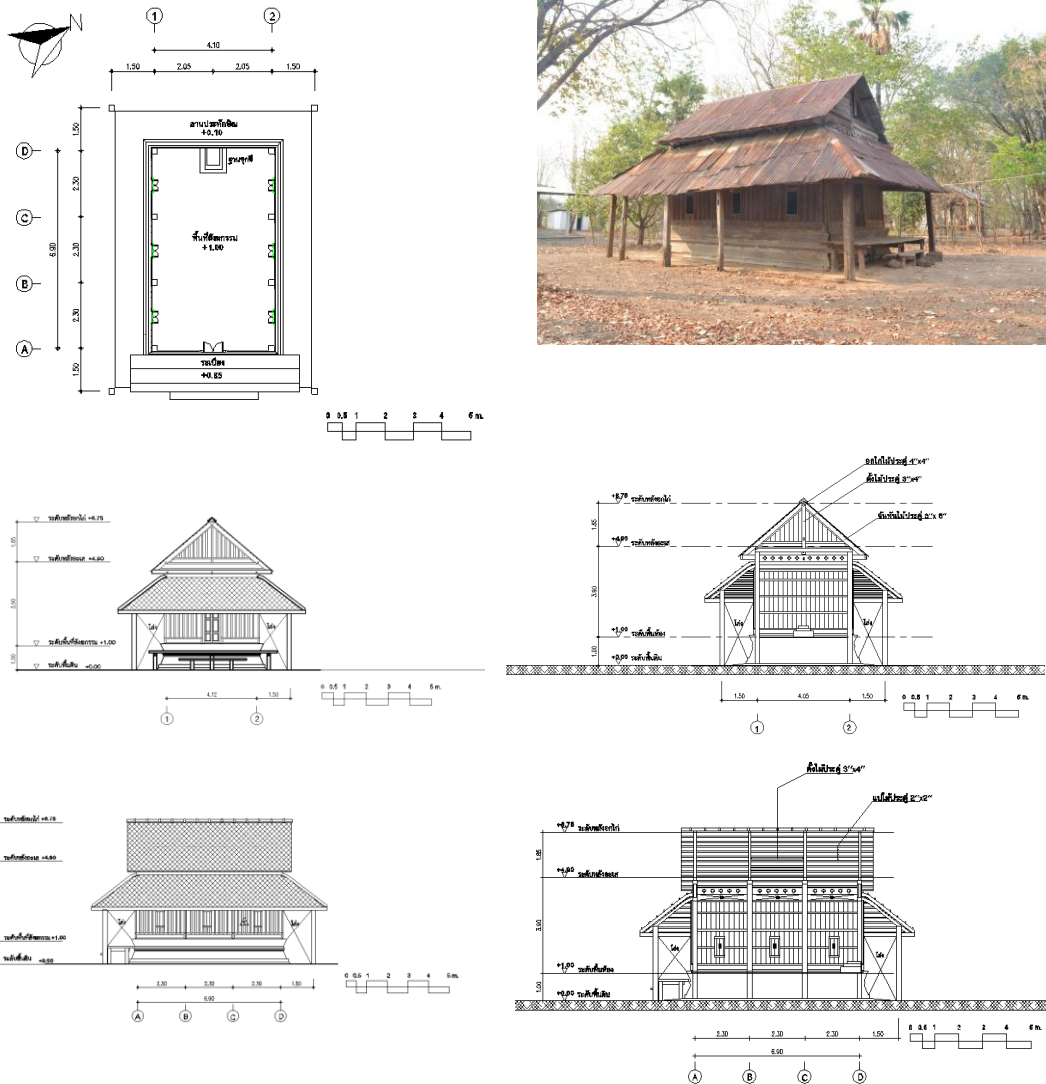
ตารางที่ 6.2 (ต่อ)

ภายใน อาคาร	อุโบสถวัดบรมคงคา			อุโบสถวัดมณีจันทร์			อุโบสถวัดท่าเรือ		
	อุณหภูมิ (°c)	ความชื้น สัมพัทธ์ (%)	ความเร็ว ลม (m./s)	อุณหภูมิ (°c)	ความชื้น สัมพัทธ์ (%)	ความเร็ว ลม (m./s)	อุณหภูมิ (°c)	ความชื้น สัมพัทธ์ (%)	ความเร็ว ลม (m./s)
เกณฑ์สภาวะ สบายของ มาตรฐานสากล (ISO 7730 1994)	ฤดู หนาว 20-24 ฤดูร้อน 23-26	ฤดูหนาว 30-70 ฤดูร้อน 30-70	-	ฤดู หนาว 20-24 ฤดูร้อน 23-26	ฤดูหนาว 30-70 ฤดูร้อน 30-70	-	ฤดู หนาว 20-24 ฤดูร้อน 23-26	ฤดูหนาว 30-70 ฤดูร้อน 30-70	-
ผลเปรียบเทียบ	อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขต สภาวะสบาย			อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขต สภาวะสบาย			อุณหภูมิเฉลี่ยสูงกว่าขอบเขต สภาวะสบาย		
เกณฑ์สภาวะ สบายของ กิจชัย	25.60 – 31.5	62.20- 90.00	0.10 - 1.00	25.60 – 31.5	62.20- 90.00	0.10 - 1.00	25.60 – 31.5	62.20- 90.00	0.10 - 1.00
ผลเปรียบเทียบ	อยู่ในสภาวะสบาย			อยู่ในสภาวะสบาย ความชื้น สัมพัทธ์ต่ำกว่าเกณฑ์			อยู่ในสภาวะสบาย		

ที่มา : สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แผงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์. (2558 : 123)

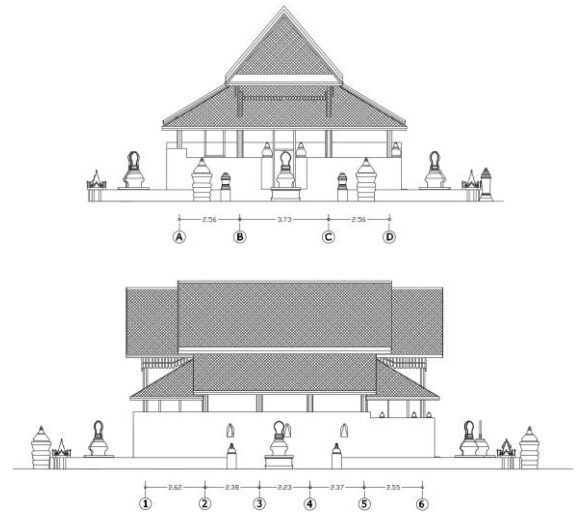
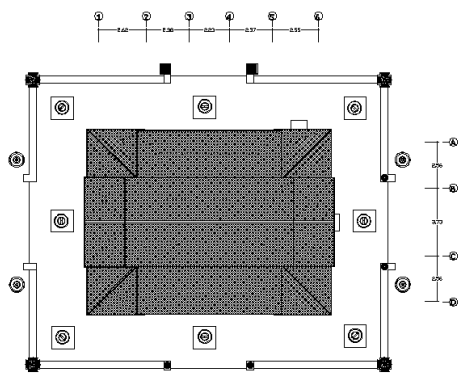
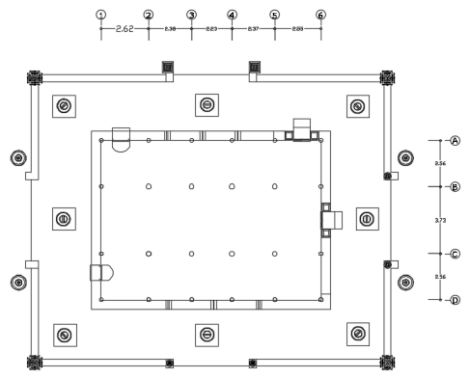
อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์สามารถจำแนกรูปแบบตามลักษณะของผังพื้นได้ ดังนี้

1. แบบทรงโรง มีลักษณะผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีผนังล้อมรอบทั้งสี่ด้านโดยไม่มีมุขหน้า มุขหลังหรือระเบียง อาจมีประตูเข้าออกที่ด้านหน้า หรือมีประตูเข้าออกที่ด้านหน้าและด้านหลัง ด้านข้างมีหน้าต่างทุก ๆ ห้อง ภายในมีลักษณะเป็นโถงโถ่ง เช่น อุโบสถวัดสระแก ดังภาพที่ 6.6 อุโบสถวัดโค่น อำเภอบึงนาราง และอุโบสถวัดโพธาราม อำเภอนางรอง เป็นต้น

ภาพที่ 6.6 อุโบสถวัดสระแก อำเภอฟุทไธสง

2. แบบทรงโรงมีเสาร่วมใน มีลักษณะผังพื้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีเสาร่วมในเพื่อรับโครงสร้างหลังคา มีผนังล้อมรอบทั้งสี่ด้านโดยไม่มีมุขหน้า มุขหลังหรือระเบียง ด้านหน้าและด้านหลังมีประตูเข้าออก ด้านข้างมีหน้าต่างทุก ๆ ห้อง เช่น อุโบสถวัดแสงโตน วัดถนนหัก วัดบ้านไทร อำเภอบึงสามพัน อุโบสถวัดหัวสะพาน อำเภอนางรอง อุโบสถวัดโพธิ์ทอง อำเภอเมือง อุโบสถวัดสวนใน อำเภอยะราช หรือบางหลังมีผนังไม่สูงจรดเพดาน เช่น อุโบสถวัดขุนก้อง อำเภอนางรอง ดังภาพที่ 6.7 อุโบสถวัดบวร อำเภอฟุทไธสง เป็นต้น และบางหลังมีรูปทรงหลังคาที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น อุโบสถวัดหลักศิลา อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

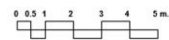
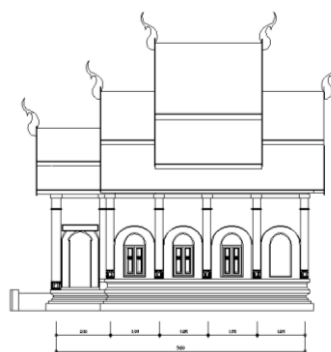
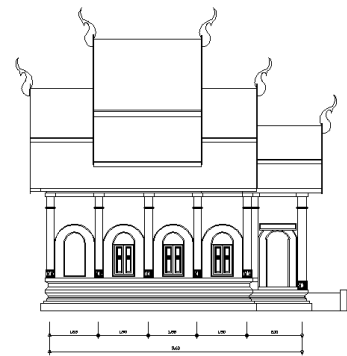
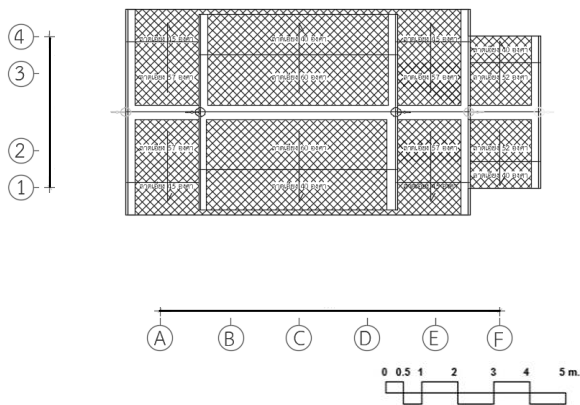
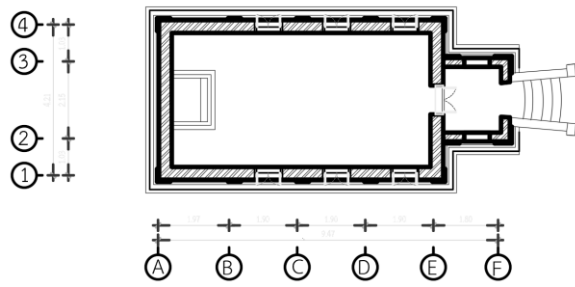
ภาพที่ 6.7 อุโบสถวัดขุนก้อง อำเภอนางรอง

3. แบบมีชานด้านหน้า มีลักษณะผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และด้านหน้ามีพื้นที่เป็นชานไม่มีหลังคาคลุม ด้านหน้ามีประตูเข้าออก ด้านข้างมีหน้าต่างต่าง ๆ ห้อง มีเสาเก็จหรือเสาหลอก เช่น อุโบสถวัดเวฬุวัน อำเภอลำปลายมาศ ดังภาพที่ 6.8 เป็นต้น

ภาพที่ 6.8 อุโบสถวัดเวฬุวัน อำเภอลำปลายมาศ

4. แบบมีมุขหน้า มีลักษณะผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และด้านหน้ามีพื้นที่มีหลังคาคลุม ด้านหน้ามีประตูเข้าออก ด้านข้างมีหน้าต่างต่าง ๆ ห้อง เช่น อุโบสถวัดโพธิ์น้อย อำเภอปะคำ และหากเป็นผนังก่ออิฐถือปูนจะมีเสาเก็จหรือเสาหลอก เช่น อุโบสถวัดหงษ์ วัดราษฎร์เจริญ อำเภอพุทไธสง อุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก ดังภาพที่ 6.9 เป็นต้น

ภาพที่ 6.9 อุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก

5. แบบมีมุขหน้าและมุขหลัง มีลักษณะผังพื้นวิวัฒนาการจากแบบมีมุขหน้า ผังพื้นจะมีมุขหน้าและมุขหลัง มีเสาดานรองรับหลังคามุข ด้านหน้าและด้านหลังมีประตูเข้าออก ด้านข้างมีหน้าต่างทุกห้องด้วย เช่น อุโบสถวัดบ้านตูมใหญ่ อำเภอคูเมือง ดังภาพที่ 6.10 อุโบสถวัดบ้านสะเดา อำเภอนางรอง เป็นต้น

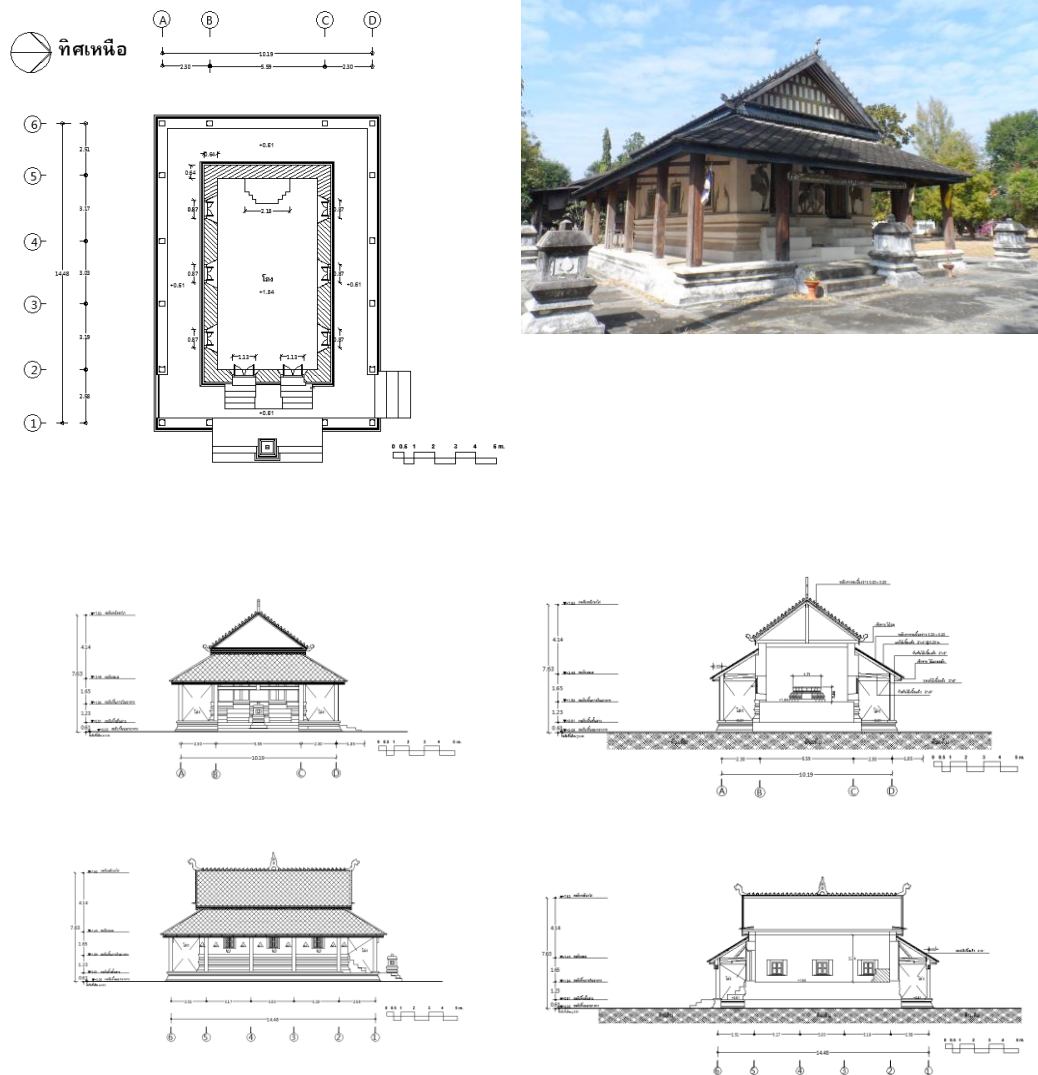
ภาพที่ 6.10 อุโบสถวัดบ้านตุมใหญ่ อำเภอกุเมือง

6. แบบทรงโรงและลานประทักษิณ มีผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และมีซุ้มเสมาตั้งอยู่กับพื้นลานโดยรอบทั้งแปดทิศ และมีกำแพงแก้วตั้งประชิดกับซุ้มเสมาหรือจะเรียกว่า ซุ้มเสมาตั้งอยู่บนกำแพงแก้วก็ได้ กำแพงแก้วจะเจาะช่องเป็นทางเข้าอย่างน้อยสี่ช่องแต่ละช่องจะตรงกับบันไดทางขึ้นตรงระเบียงของอุโบสถ ลานประทักษิณจะใช้ประกอบพิธี เช่น การเวียนเทียน แห่นาค ดังตัวอย่างอุโบสถวัดสุคันธวารี อำเภอกุเมือง ดังภาพที่ 6.11 เป็นต้น

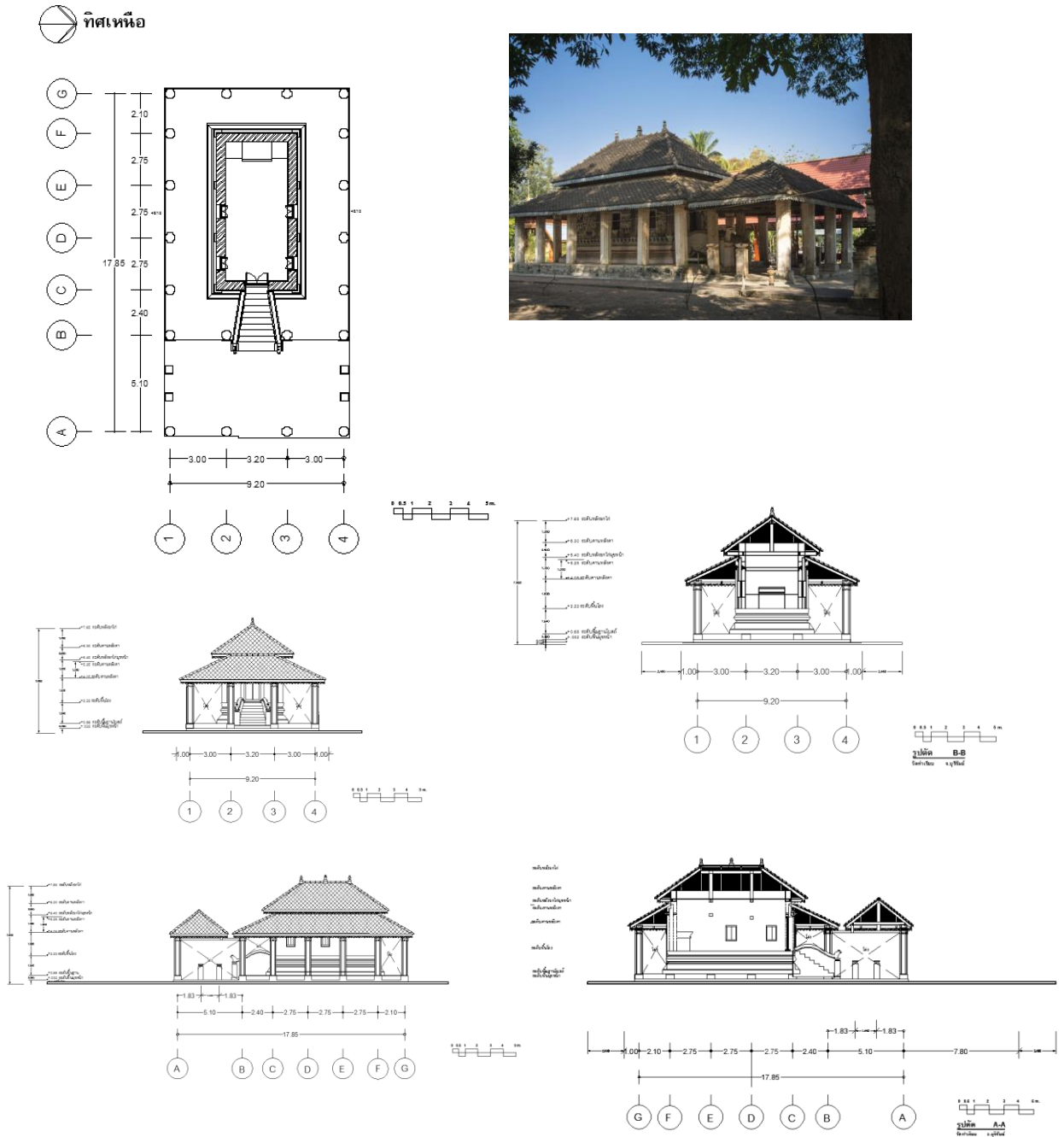
ภาพที่ 6.11 อุโบสถวัดสุคันธารี อำเภอกุฑุโธสง

7. แบบมีระเบียงรอบ มีลักษณะผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และมีระเบียง คือพื้นที่ว่างรอบผนังอาคาร ที่มีหลังคากันสาดคลุม เพื่อทำหน้าที่ป้องกันฝนสาดแดดส่องถึงประตูหน้าต่าง พื้นที่ของระเบียงมีความกว้างพอสมควรอยู่รอบอาคาร และจะต้องมีเสาระเบียงตั้งเรียงรายโดยรอบเพื่อรับหลังคากันสาด เช่น อุโบสถวัดบรมคงคา อำเภอกุฑุโธสง ดังภาพที่ 6.12 อุโบสถวัดชัยมงคล อำเภอประโคนชัย อุโบสถวัดเขื่อนคงคา อำเภอลำปลายมาศ เป็นต้น

ภาพที่ 6.12 อุโบสถวัดบรมคงคา อำเภอพุทไธสง

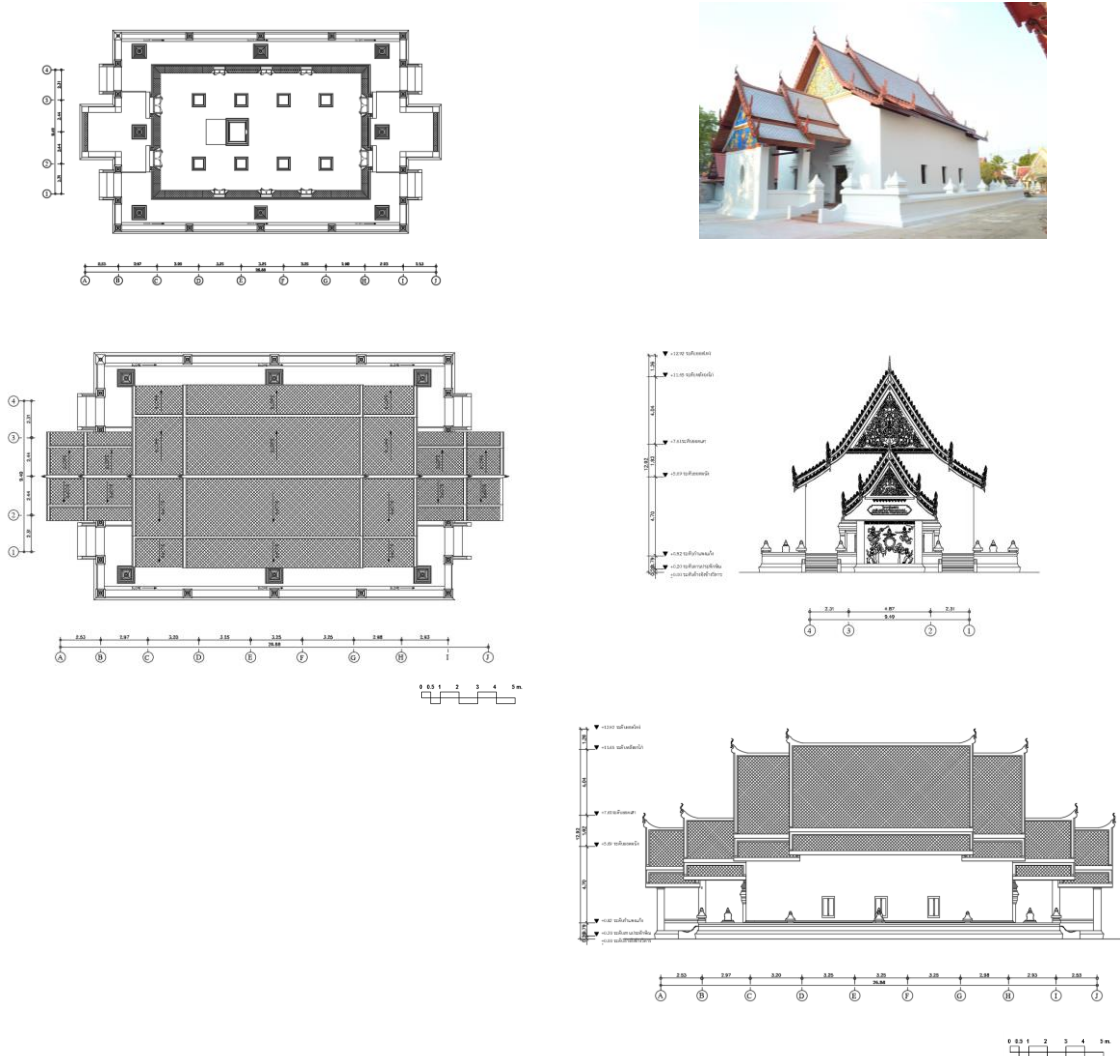
8. แบบมีระเบียงรอบและมีโถงด้านหน้า มีลักษณะผังพื้นลักษณะเดียวกับแบบทรงโรง และมีระเบียง คือพื้นที่ว่างรอบอาคารที่มีหลังคากันสาดคลุมรอบผนังอาคาร เพื่อทำหน้าที่ป้องกันฝนสาดแดดส่องถึงประตูหน้าต่าง พื้นที่ของระเบียงมีความกว้างพอสมควรอยู่รอบอาคาร และจะต้องมีเสาระเบียงตั้งเรียงรายโดยรอบเพื่อรับหลังคากันสาด นอกจากนี้ยังเพิ่มมีโถงที่มีหลังคาคลุมอยู่ด้านหน้าบันไดทางขึ้นอาคาร เช่น อุโบสถวัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์ ดังภาพที่ 6.13 เป็นต้น

ภาพที่ 6.13 อุโบสถวัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์

9. แบบมีมุขหน้า มุขหลัง ระเบียงรอบและลานประทักษิณ มีผังพื้นเหมือนแบบมีระเบียงรอบและมุขหน้า มุขหลังแต่จะมีซุ้มเสมาตั้งอยู่กับพื้นลานโดยรอบทั้งแปดทิศ และมีกำแพงแก้วตั้งประชิดกับซุ้มเสมาหรือจะเรียกว่าซุ้มเสมาตั้งอยู่บนกำแพงแก้วก็ได้ กำแพงแก้วจะเจาะช่องเป็นทางเข้าอย่างน้อยสี่ช่องแต่ละช่องจะตรงกับบันไดทางขึ้นตรงระเบียงของอุโบสถ

ลานประทักษิณจะใช้ประกอบพิธี เช่น การเวียนเทียน ตัวอย่างอุโบสถวัดกลางนางรอง (หลังเดิม) อำเภอนางรอง ดังภาพที่ 6.14 เป็นต้น

ภาพที่ 6.14 อุโบสถวัดกลางนางรอง (หลังเดิม) อำเภอนางรอง

โครงสร้างและวัสดุของอุโบสถพื้นถิ่น

1. หลังคา โครงสร้างหลังคาของอุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้มะค่า ไม้เต็ง ไม้พินชาด ไม้ประดู่ เป็นต้น โดยใช้วัสดุผนังหลังคาเป็นกระเบื้องแผ่นไม้ เช่น อุโบสถวัดขุนก้อง อำเภอนางรอง ดังภาพที่ 6.15 มุงด้วยกระเบื้องดินขอหรือกระเบื้องว่าวโดยใช้ดินเผา หรือการหล่อด้วยซีเมนต์ เช่น อุโบสถวัดกลางนางรอง ดังภาพที่

6.16 และอุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก ดังภาพที่ 6.17 นอกจากนี้ยังมีการประดับ ตกแต่งเครื่องบนด้วยไม้แกะสลักอย่างงดงาม ดังภาพที่ 6.18 ต่อมาอุโบสถบางหลังมีการซ่อมแซม หลังคาเปลี่ยนวัสดุมุงเป็นแผ่นสังกะสีลูกฟูก หรือแผ่นกระเบื้องซีเมนต์ใยหินชนิดลอน ในปัจจุบัน มีความก้าวหน้าด้านวัสดุก่อสร้าง อุโบสถบางหลังทำให้เกิดการเปลี่ยนวัสดุมุงเป็นแผ่นกระเบื้อง ไฟเบอร์ซีเมนต์ เช่น อุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอยางชุมน้อย ดังภาพที่ 6.19 หรือแผ่นหลังคาเหล็ก ริดลอน เช่น อุโบสถวัดโพธิ์ทอง อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ดังภาพที่ 6.20

ภาพที่ 6.15 หลังคาทรงจั่วมีกันสาด และมี मुखประเจด อุโบสถหลังเดิม วัดขุนก้อง อำเภอนางรอง มุงด้วยกระเบื้องแผ่นไม้

ภาพที่ 6.16 หลังคาทรงจั่วซ้อน อุโบสถหลังเดิม วัดกลางนางรอง อำเภอนางรอง มุงด้วย กระเบื้องว่าว

ภาพที่ 6.17 หลังคาทรงจั่ว 2 ชั้น ๆ ละ 2 ตับ อุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก มุ่งด้วย
แผ่นกระเบื้องว่าว

ภาพที่ 6.18 ส่วนประดับหลังคาของอุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก

ภาพที่ 6.19 หลังคาทรงจั่วมีเทิบซ้อน อุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอยะโฮง มุงด้วยแผ่นกระเบื้องไฟเบอร์ซีเมนต์ที่มีรูปร่างแผ่นคล้ายกระเบื้องว่าว

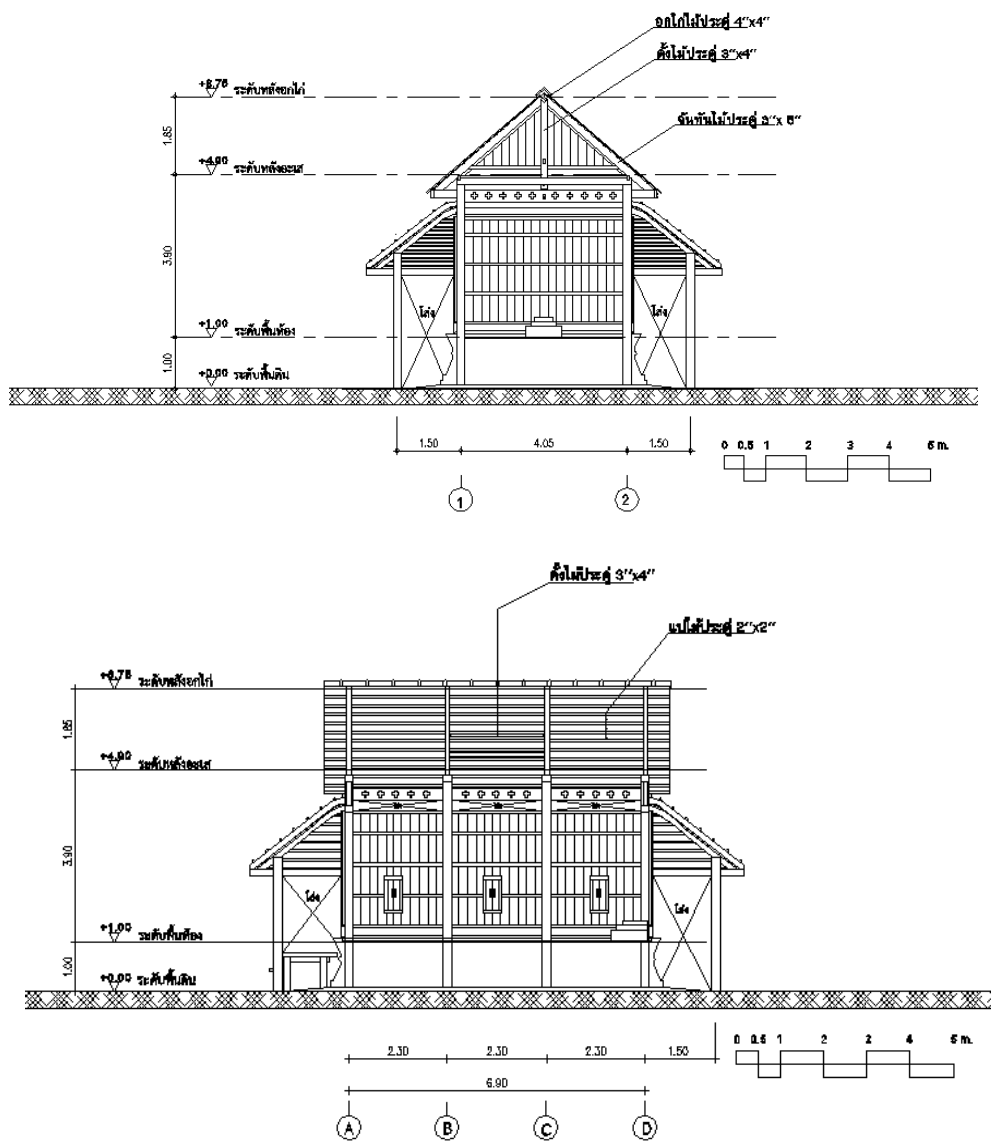

ภาพที่ 6.20 หลังคาทรงจั่วเปิด อุโบสถวัดโพธิ์ทอง สวายจิก อำเภอมือง เดิมมุงด้วยแผ่นสังกะสีลูกฟูก ปัจจุบันมุงด้วยแผ่นหลังคาเหล็กรีดลอน

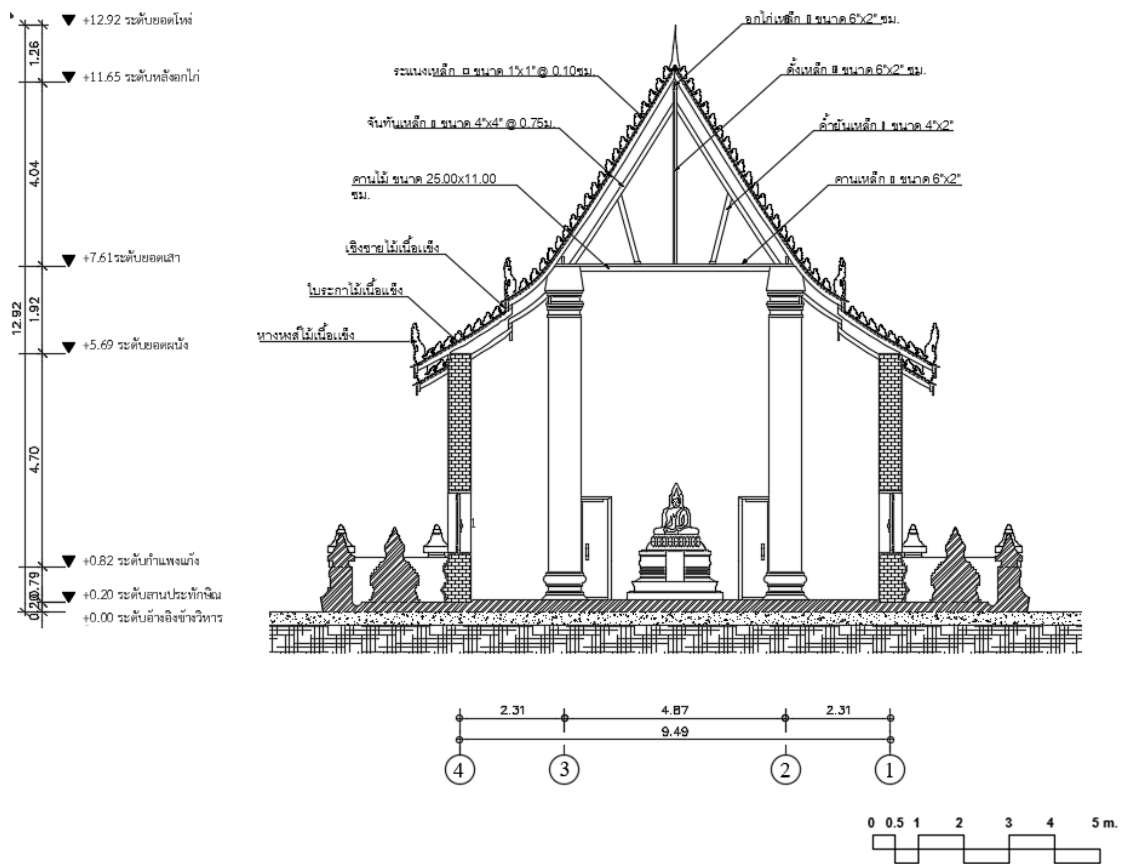
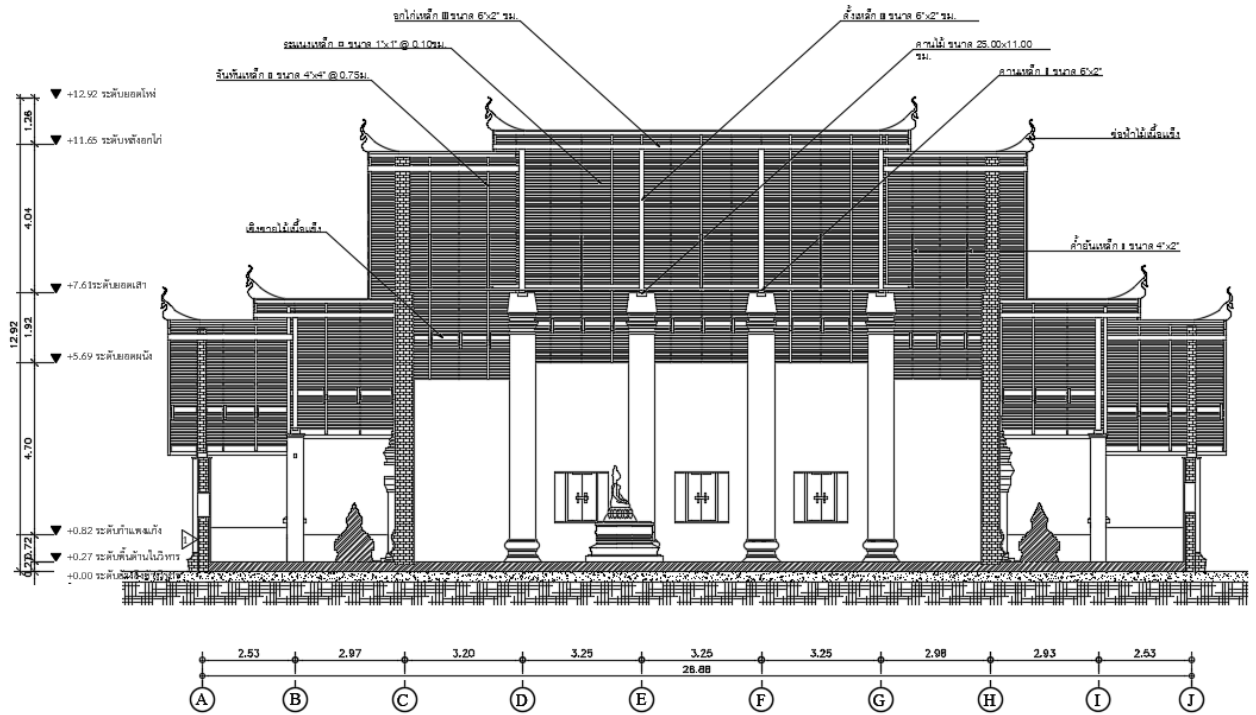
2. ผนัง จำแนกเป็นอุโบสถที่ใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นวัสดุผนัง เช่น อุโบสถวัดโพธิ์น้อย อำเภอยะโฮง วัดแพงพวย อำเภอนางรอง วัดชัยมงคล อำเภอยะโฮง และวัดสระแก อำเภอยะโฮง

ดังภาพที่ 6.21 นอกจากนี้ยังมีอุโบสถที่ใช้การก่ออิฐถือปูน ซึ่งส่วนใหญ่คนในชุมชนจะร่วมกันขนดินมานวดด้วยการย่ำ ปั้นขึ้นรูปเป็นก้อนอิฐแล้วนำไปเผาให้สุกจึงนำมาก่อเป็นผนังแล้วฉาบด้วยปูน เช่น อุโบสถวัดโพธิ์ทอง สวายจิก อำเภอเมือง อุโบสถหลังเดิม วัดกลางนางรอง อำเภอนางรอง ดังภาพที่ 6.22 เป็นต้น ผนังด้านนอกบางครั้งทำเสาเก็จ หรือเสาหลอก นอกจากนั้นบางหลังยังมีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังอย่างศิลปะแบบชาวบ้าน เช่น อุโบสถวัดท่าเรือ อำเภอ นาโพธิ์ วัดบรมคณา อำเภอพุทไธสง วัดหลักศิลา อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ หรือตกแต่งด้วยศิลปะปูนปั้น เช่น วัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก

ภาพที่ 6.21 รูปตัดแสดงโครงสร้าง อุโบสถวัดสระแก อำเภพุทไธสง ที่ใช้ไม้เป็นโครงสร้าง

ภาพที่ 6.22 รูปตัดแสดงโครงสร้าง อุโบสถวัดกลางนางรอง อำเภอนางรอง

3. ประตูและหน้าต่าง อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ส่วนใหญ่ใช้วัสดุไม้เนื้อแข็งในการทำวงกบ กรอบบาน และลูกฟักของประตูหน้าต่าง บางหลังมีการแกะสลักเป็นลวดลายสวยงาม เช่น อุโบสถวัดบรมคงคา อำเภอพุทไธสง ดังภาพที่ 6.23 (ภาพซ้าย) และวัดโพธิ์ทอง สวายจิก อำเภอเมือง ดังภาพที่ 6.23 (ภาพขวา) หรือบางหลังแสดงฝีมือเชิงช่างมีการทำกรอบหน้าต่าง ออกเลาอย่างประตูหน้าต่างอย่างช่างภาคกลาง

ภาพที่ 6.23 บานประตูไม้แกะสลักเป็นลวดลาย อุโบสถวัดบรมคงคา อำเภอพุทไธสง (ภาพซ้าย) และวัดโพธิ์ทอง สวายจิก อำเภอเมือง (ภาพขวา)

ภาพที่ 6.24 บานหน้าต่างไม้ของอุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า (ภาพซ้าย) และวัดท่าเรียบ (ภาพขวา)

3. **พื้น** วัดสุผิวพื้นภายในอุโบสถส่วนใหญ่เป็นการถมดินอัดแน่น บางหลังเป็นวัสดุผิวพื้นเช่นนี้และมีการใช้สอยมาระยะหนึ่งจึงมีการเทพื้นซีเมนต์ทับ เช่น อุโบสถวัดสระแก อำเภอพุทไธสง อุโบสถวัดบ้านโคก อำเภอบรรพตพิสัย บางอาคารเมื่อมีการบูรณะได้ทำการปูผิวพื้นด้วยกระเบื้องดินเผา เช่น อุโบสถวัดขุนก้อง อำเภอนางรอง อุโบสถวัดสนวนใน อำเภอยางชุมน้อย

4. **ฝ้าเพดาน** จำแนกได้เป็น 2 แบบ คือแบบที่มีการทำฝ้าเพดานภายในอาคารด้วยไม้เนื้อแข็ง เช่น อุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก วัดบ้านไทร อำเภอบรรพตพิสัย และแบบไม่มีฝ้าเพดานภายในอาคาร และฝ้าชายคา เช่น อุโบสถวัดหลักศิลา อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ ที่สามารถมองเห็นภายใต้หลังคาที่มีการซ้อนชั้น โดยมีคอสอง ซึ่งเป็นระนาบช่วงต่อของผนังอาคารบริเวณใต้แปหัวเสากับทับหลังคาของชั้นลดที่อยู่ถัดลงมา (สมคิด จิระทัศนกุล. 2559 : 150) ดังภาพที่ 6.25 หรือวัดบรมคงคา อำเภอพุทไธสง ดังภาพที่ 6.26 เป็นต้น

ภาพที่ 6.25 ใต้หลังคา อุโบสถวัดหลักศิลา อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์

ภาพที่ 6.26 ใต้หลังคากันสาด อุโบสถวัดบรมคงคา อำเภอพุทไธสง

จากการศึกษาของสมบัติ ประจัญสานต์ (2555) สามารถจำแนกสภาพอาคารอุโบสถพื้นถิ่นในปัจจุบันเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) สภาพทรุดโทรมมาก รอวันเสื่อมสภาพ ขาดการ

ดูแลรักษา 2) สภาพใช้งานได้ดี มีการชำรุดบางส่วน และ 3) สภาพใช้งานได้ดี ได้รับการบูรณะ โดยการซ่อมแซมหรือบูรณะมักมีการเปลี่ยนแปลงรูปทรงของหลังคามักเป็นความต้องการของผู้ดูแลรักษาอาคาร หรือเป็นความเห็นของหัวหน้าช่างหรือช่างด้วยประสงค์ให้อาคารดูสูงโปร่งขึ้น ในการบูรณะมักมีการเปลี่ยนแปลงวัสดุผิวพื้น ผิวผนัง ซึ่งต่างจากวัสดุของอาคารก่อนการบูรณะ ซึ่งการพิจารณาเลือกใช้วัสดุใดนั้นจะเป็นความเห็นของหัวหน้าช่าง ผู้รับเหมา หรือความต้องการของผู้ดูแลรักษาอาคาร โดยมีหลักการที่ต้องการความสวยงามและลดปัญหาการดูแลรักษา มีเพียงอาคารไม่กี่หลังที่ได้รับการบูรณะตามหลักวิชาการอนุรักษ์

สรุป

อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอาคารทางศาสนาที่มีเอกลักษณ์ของศิลปะท้องถิ่นที่เรียบง่ายแต่เต็มเปี่ยมไปด้วยพลังแห่งการสร้างสรรค์อันมีพื้นฐานอันเหนียวแน่นเกี่ยวกับความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่มีโครงสร้างระบบเสาคาน โดยใช้ไม้เนื้อแข็งเป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง ผนังมีทั้งใช้ไม้เนื้อแข็ง และผนังก่ออิฐถือปูน บางหลังมีการตกแต่งด้วยงานจิตรกรรมฝาผนัง หรือศิลปะปูนปั้น ส่วนพื้นอาคารแต่ดั้งเดิมใช้การถมดินอัดแน่น ต่อมามีการทำผิวพื้นซีเมนต์ หรือบางอาคารมีการปูด้วยกระเบื้องดินเผา หรือกระเบื้องเซรามิค ส่วนหลังคาใช้โครงสร้างไม้เนื้อแข็ง มุงด้วยวัสดุกระเบื้องไม้ กระเบื้องดินขอ กระเบื้องว่าว แผ่นสังกะสีลูกฟูก หรือแผ่นหลังคาเหล็กกริดลอน ส่วนฝ้าเพดานของอาคารส่วนใหญ่ไม่นิยมทำฝ้าเพดานมีบางหลังทำฝ้าเพดานภายในอาคารด้วยวัสดุแผ่นไม้เนื้อแข็ง ส่วนประตูหน้าต่างใช้วัสดุไม้เนื้อแข็งในการทำวงกบ กรอบบาน และลูกฟักของประตูหน้าต่าง บางหลังมีการแกะสลักเป็นลวดลายสวยงามหรือแสดงฝีมือเชิงช่างมีการทำกรอบเข็ดหน้า ออกเลาอย่างประตูหน้าต่างอย่างช่างภาคกลาง

คำถามท้ายบท

1. ประโยชน์ใช้สอยของอุโบสถตามหลักทางพุทธศาสนาเพื่อการใด
2. สิม เป็นภาษาเฉพาะบางถิ่นในภาคอีสานที่เรียกแทนอุโบสถ ในพื้นที่ใดบ้าง
3. พะไล หมายถึงพื้นที่ส่วนใดของอุโบสถ
4. เสาค้ำ และเสาหอนของอุโบสถมีความแตกต่างกันอย่างไร
5. มุขหน้า มุขลด มุขประเจ็ดของอุโบสถมีความแตกต่างกันอย่างไร
6. เทิบ เป็นส่วนใดของหลังคาอุโบสถแบบอีสาน

เอกสารอ้างอิง

- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2559). “คติความเชื่อและหน้าที่อันหลากหลายของหลักหินทวารวดี
อีสาน: สังเขปรูปแบบพัฒนาการงานช่างสถาปัตยกรรมในอีสาน”. **พัฒนาการของศิลปะ
ในภาคอีสาน**. อุดรธานี : โรงพิมพ์บ้านเหล่าการพิมพ์. หน้า 43-64.
- วิโรฒ ศรีสุโร. (2547). “วิกฤตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในดินแดนอีสาน”. **วารสารอีสานศึกษา**. 2
(ตุลาคม- ธันวาคม). หน้า 9-15.
- _____. (2536). **ลิมอีสาน**. กรุงเทพฯ : มุลนิธิโตโยต้า.
- สมใจ นิมเล็ก. (2549). “ลิม : สถาปัตยกรรมอีสาน.” **วารสารหน้าจั่ว : ฉบับประวัติศาสตร์
สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย**. 4(กันยายน). หน้า 17-33.
- สมคิด จิระทัศน์กุล. (2559). **อภิธานศัพท์ช่างสถาปัตยกรรมไทย**. เล่ม 3 องค์ประกอบส่วน
เรือน. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมคิด จิระทัศน์กุล และคณะ. (2550). **รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของวัดในพระพุทธศาสนา
ในชุมชนท้องถิ่น**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมบัติ ประจัญสานต์. (2560). “การกำหนดขนาดพื้นที่สังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ”. เอกสาร
การประชุมวิชาการระดับชาติ โสมภูมิ ครั้งที่ 3 ภูมิปัญญาสู่อนาคต: Wisdom for the
Future เครือข่ายสถาบันการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมและการออกแบบ ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ 8 สถาบัน. หน้า 109-120.
- _____. (2555). **สภาพการอนุรักษ์โบสถ์พื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์. รายงานสืบเนื่องการ
ประชุมทางวิชาการ ประจำปี พ.ศ.2555 สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา
ร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา. หน้า 173.
- สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แผงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์. (2559 ก). “สภาวะนำ
สบายในลิมวัดหนองบัวเจ้าป่า”. **วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล**. 3(กันยายน-ธันวาคม).
หน้า 331-338.
- . (2559 ข). “สภาวะนำสบายในลิมอีสาน”. **วารสารวิชาการ AJNU ศิลปะสถาปัตยกรรม
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. 7(2). หน้า 1-10.
- _____. (2558). **โครงการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการวางทิศทางลิมอีสาน : กรณีศึกษา
จังหวัดบุรีรัมย์**. บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- Sombat Prajonsant, Visar Feangwiang, Pipat Prajonsan. (2015). “ Local Wisdom
in Designing Vernacular Buddhist Holy Temples that Creating the Thermal
Comfort : case study of Khun Kong temple’s Sim in Nang Rong district,

BuriRam province ” **KKU International Journal of Humanities and Social Sciences**. 5 (1 January-April). p. 31-47.